Recenzja rozprawy doktorskiej „Góra jako byt żywy w ujęciu archeologii krajobrazu. Architektura inspirowana krajobrazem sakralnym w Centralnym Meksyku" autorstwa Pani Magdaleny Więckowskiej

Niniejsza recenzja jest moją drugą recenzją rozprawy „Góra jako byt żywy w ujęciu archeologii krajobrazu. Architektura inspirowana krajobrazem sakralnym w Centralnym Meksyku" autorstwa Pani mgr Magdaleny Więckowskiej. Praca w efekcie pierwszej recenzji została poddana rewizji i poprawie. Na samym wstępie pragnę stwierdzić, że Autorka uwzględniła zdecydowaną większość moich sugestii i poprawek w aktualnej wersji pracy.

Rozprawa Pani mgr Magdaleny Więckowskiej podejmuje rozległą i złożoną problematykę architektury sakralnej i świętego krajobrazu w Mezoameryce, w szerokim ujęciu chronologicznym od czasów preklasycznych po schyłek okresu postklasycznego, ze szczególnym uwzględnieniem obszaru środkowego Meksyku. Zakres terytorialny zakreślony w pracy i odzwierciedlony również w strukturze rozdziałów obejmuje znacznie większy obszar niż „Centralny Meksyk", omawia bowiem także przykłady kultu gór z bardzo różnych kontekstów na świecie oraz analogiczną problematykę w kulturach Majów i Olmeków. Ze względu na charakterystykę i zakres dostępnych źródeł, a także wspólnotę kulturową obszaru Mezoameryki opartą na długofalowej i wielowymiarowej wymianie między różnymi regionami i kulturami, takie ujęcie pozwala lepiej skontekstualizować i zinterpretować dane dotyczące samego Centralnego Meksyku, z zachowaniem ich kontekstu terytorialnego i chronologicznego.

Na uznanie zasługuje osadzenie pracy w bardzo szerokim zakresie literatury przedmiotu oraz w licznych źródłach archeologicznych, ikonograficznych i pisanych, a także krytyczna ocena stanu badań w zakresie tej szeroko zarysowanej tematyki. W swojej pracy Autorka zawarła również szerokie odwołania teoretyczne i metodologiczne, wskazujące na pogłębioną refleksję związaną z przedmiotem badań, a zarazem na bardzo dobrą znajomość aktualnych paradygmatów naukowych i dyskusji teoretycznych. W zakresie metodologii Autorka odwołuje się do warsztatu i teorii archeologii, a w szczególności archeologii krajobrazku, antropologii kulturowej i religioznawstwa. Sytuuje swoje rozważania w szerokim kontekście teoretycznym, uwzględniając i oceniając przydatność nie tylko różnych perspektyw teoretycznych, ale i omawiając stan wiedzy związanej z architekturą krajobrazu i kultem gór w innych obszarach geograficzno-kulturowych, choć celem pracy nie jest zastosowanie metody porównawczej i porównania międzykulturowe są bardzo ograniczone. Zarysowanie analogicznych kontekstów europejskich pozwoliło jednak włączyć dociekania w szerszy nurt badan i dyskusji, co można uznać za zaletę pracy. Zarazem jednak, jak wskazałam w pierwszej recenzji niniejszej dysertacji, dyskusja ta zyskałaby, moim zdaniem, na zachowaniu właściwych proporcji, w tym skróceniu opisów niedotyczących Mezoameryki, tak, żeby główny cel dociekań i argumentacja nie ginęły w nadmiarze tekstu, który nie zawsze ściśle wiąże się z kluczową tematyką pracy.

Również teoretyczna dyskusja na temat krajobrazu i konceptualno-metodologiczne części rozprawy zyskałyby na większym skróceniu.

Bez wątpienia istotnym atutem pracy jest krytyczne zestawienie europocentrycznych akademickich konceptualizacji z myślą rdzenną w badaniach nad krajobrazem, w tym z aktualnie dostępną wiedzą na temat ontologii społeczności rdzennych obszaru Ameryki, tak w przeszłości, jak i obecnie. Ze względu na liczne luki w źródłach badawczych oraz znaczenie ciągłości kulturowej (często negowanej w tradycyjnym paradygmacie badawczym archeologii i antropologii), ostrożne odniesienia do dzisiejszych danych są w pełni uzasadnione. Zarazem Autorka pokazuje w swojej pracy, które z europejskich narzędzi i konceptualizacji nie przystają do badanych przez nią kontekstów rdzennych.

Należy zgodzić się z Autorką, że uwzględnienie sprawczości natury i krajobrazu w relacjach ze światem ludzkim oraz „przyjęcie rdzennego punktu widzenia bycia w świecie jest jednym z ważniejszych działań dla badacza w kontekście badań nad krajobrazem" (s. 11). Równie trafne jest oparcie rozważań w tym temacie o założenia ontologii relacyjnej. Bez wątpienia, poprawiona wersja pracy pozwoliła na wprowadzenie większej spójności w zakresie deklarowanego upozycjonowania teoretycznego Badaczki i w efekcie na pokazanie, które z dostępnych klasyfikacji i pojęć nie przystają do specyfiki mezoamerykańskiego obszaru kulturowego i jego wytworów. Co istotne, rozprawa pozwala umiejscowić rozwój związanej z krajobrazem górskim architektury w kulturach Mezoameryki zarówno w relacji do fundamentalnych dla tychże społeczności elementów wierzeń i praktyk rytualnych, jak i w kontekście ewolucji i regionalnego zróżnicowania poszczególnych kultur.

W kluczowej dla pracy części traktującej o kulcie i symbolice gór w środkowym Meksyku w okresie postklasycznym, Autorce udało się sprawnie połączyć i powiązań różne kategorie źródeł odnoszące się do kluczowych aspektów badanej tematyki: mity i wierzenia religijne, tradycję historyczną, rytuały i ceremonie, co wymaga interdyscyplinarnych kompetencji. Zarazem sporo uwagi poświęciła chronologii, przynależności kulturowej, kontekstowi historycznemu i charakterystyce obiektów, ich funkcjom archeoastronomicznym oraz znaleziskom archeologicznym związanym z dwoma głównymi kategoriami tematycznymi analizowanymi w pracy: (1) symboliką i rolą świątyń jako replik świętych gór oraz (2) formami, znaczeniom rytualnym i symboliką przekształceń (górskiego) krajobrazu naturalnego. W efekcie, podejście to pozwoliło dostrzec i opisać zarówno kluczową dla ontologii rdzennej relacyjność w interakcjach ze światem nadprzyrodzonym w kontekście kultu gór, jak i ściśle powiązane formy sprawczości człowieka i natury. Choć pogłębione rozumienie wielu aspektów rdzennej ontologii w okresie przedhiszpańskim jest niezwykle trudne czy wręcz niemożliwe ze względu na charakterystykę zachowanego materiału źródłowego i wynikające z ograniczonej dostępności źródeł i danych liczne luki w stanie wiedzy, świadoma tego wyzwania Autorka zdecydowała się wesprzeć swoją dyskusję źródłami z okresu kolonialnego i współczesności. Pozwoliło to na ukazanie znaczenia świątyń jako replik gór w kontekście cyklu wegetacyjnego i agrarnego, a zarazem w odniesieniu do upamiętnianej w architekturze, tradycji historycznej i praktykach rytualnych etnogenezy i więzi z przodkami. Elementy te bez wątpienia wyznaczają kluczowe filary ontologii społeczności Nahua.

Konkludując, uważam, że poprawiona dysertacja Pani mgr Magdaleny Więckowskiej stanowi ważny wkład w obszarze badań mezoamerykanistycznych, a zarazem spełnia kryteria stawiane rozprawom doktorskim. Wnioskuję w związku z tym o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów postępowania doktorskiego.

Z poważaniem,



Prof. dr hab. Justyna Olko

Meksyk, 17.11.2024